

C. Groot

Het Kardinaalhoedspinselmotje (*Hyponomeuta padellus* L.)

Dit wordt geen wetenschappelijk verhaal. De schrijver is slechts een doodgewone natuurliefhebber, die zich steeds maar weer verbaast over veel, wat zich aan hem voordoet en die nu verder zijn verhaal maar in de ik-toon zal doen over de rupsen, poppen en vlindertjes van het Kardinaalhoedspinselmotje.

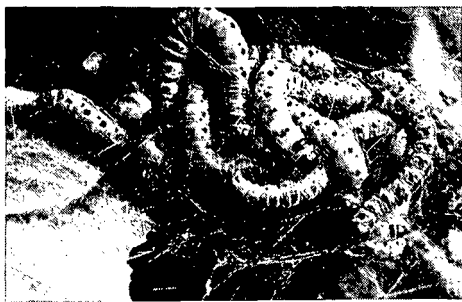

Foto F. Houtgraaf

De rupsen

Zodra in het voorjaar de blaadjes aan de Kardinaalsmuts (*Euonymus europaeus* L.) beginnen te komen, ga ik uitkijken naar de rupsjes. Meestal verschijnen ze eind april-begin mei, zodra de blaadjes er zijn. De rupsjes zijn dan nog heel klein en ik zie ze dus ook niet zó maar. Ze verraden hun aanwezigheid, doordat ze meteen beginnen een paar blaadjes bij of tegen elkaar te spinnen. Zo zie je hier en daar een scheutje dat zich niet normaal ontplooit. Dáár zitten de rupsjes. De eitjes heb ik nog nooit kunnen vinden, doch sinds ik het artikel van A. van Frankenhuyzen: 'Insekteleven in het winterseizoen' (Natura, ja-

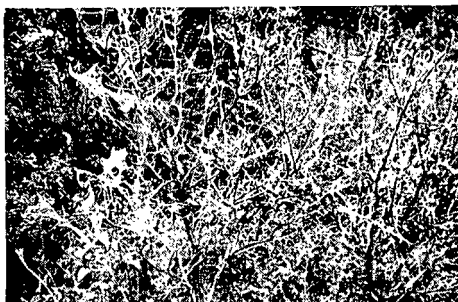

Foto D. L. Booy van dia Job. Bolman

nuari 1970) heb gelezen, weet ik althans hoe en waar ik zoeken moet.

De rupsjes beginnen intussen te vreten en doen in de weken daarna vrijwel niets anders meer. Gedurende hun gehele leven en - zoals we nog zullen zien - ook tijdens het popstadium blijven ze bijeen in een dot of prop, het zg. spinselnest. Na een paar weken vertoont de Kardinaalsmuts al kaalgevreten plekken. Naarmate de rupsen groeien, vreten ze steeds meer en in juni zie je overal totaal kaal gevreten struiken met vieze spinseldraden. Het ene jaar is de plaag veel geringer dan in het andere. Soms is het zó erg, dat het gewoon luguber is. Het lijkt dan op een spookbos. Stel u voor, midden in de zomer een bospad zonder een sprietje groen. Overal vieze dotten en draden, en rupsen die zich in lange draden naar beneden laten zakken. Mijn vrouw wilde zelfs een keer niet verder wegens al die rupsen, die voor haar neus bengelden en in haar haren verward raakten. En daarbij dan nog die kale, grijze bomen!

Als de vraag naar groen groter is dan het aanbod, gaan de rupsen migreren. Al draden spinnend kruipen ze soms meters ver over de bodemvegetatie. Ze sterven liever van honger dan dat ze ook maar iets anders eten dan blad van de Kardinaalsmuts. Ze sterven dan ook. Ik heb een Meidoornstruik gezien, die geheel met spinseldraden omsponnen was, als 't ware een heel fijn trico'tje. De rupsen verplaatsten zich via dat trico'tje, maar ze vraten beslist niet van die Meidoorn.

Dat bij elkaar blijven in zo'n spinselnest zal wel zijn nut hebben. Er wordt wel beweerd, dat hierdoor de lichaamstemperatuur iets hoger is. Het lijkt me toe, dat inderdaad de uitstraling tijdens koude nachten dan kleiner zal zijn. Op warme zonnige dagen zwermen de rupsen ook meer uit en zijn de spinselnesten losser dan op koude. Een ander voordeel is, dat de rupsen vrijwel niet door vogels worden gegeten; ik heb het althans nooit waargenomen. Van een entomoloog vernam ik eens, dat zangvogels een afschuw hebben van een kolonie rupsen, die daardoor veilig zijn. Dan zouden ze evenwel 'loslopende' rupsen kunnen oppikken. Dat heb ik enige malen uitgeprobeerd, door een dot rupsen uit te schudden op plaatsen, waar ik steeds lijsters, merels, roodborstjes en spreeuwen zag. Maar er gebeurde niets! Geen vogel verscheen er meer. Ik wil echter nog eens een poging doen.

Eens heb ik een dot rupsen in een kippenren gegooid. Eerst vlogen ze alle kanten op wegens het 'vreemde voorwerp', dat door de lucht vloog, maar al spoedig kwamen ze naderbij. De voorloopster pikte in het gewriemel en enkele seconden later waren alle rupsen op. De kippen hebben het overleefd, dus giftig zijn de rupsen zeker niet *).

Het verpoppen

Zo ongeveer tegen de langste dag gaan de rupsen voorbereidingen tot verpoppen treffen. De datum hiervan varieert ook enigszins. In 1969 waren er al op 17 juni tientallen verpopt, speciaal - naar het me leek - waar niets meer te eten viel. Ik heb de indruk dat ze 'in arren moede' maar gingen verpoppen, want waar het nog sappig groen was, zaten nog vele rupsen bijeen. Doch in het algemeen is de grote afdaling dan aan de gang. Het verpoppen geschiedt nl. 20-50 cm boven de grond, terwijl de rupsen als regel tot 3 à 4 meter hoog in de struiken zitten. Dat afdalen gaat loodrecht, dus de kortste weg, langs zelfgesponnen draden die van echte zijde zijn. Met de kop naar beneden schuiven ze langzaam omlaag. Merkwaardig is, dat er hier en daar ook weer eens één naar boven kruipt. Ze komen elkaar dan tegen en hangen een poosje om elkaar te tollen.

Door de vretelij zijn de Kardinaalsmutsen inmiddels vaak volkomen kaal. Midden in de zomer geen sprietje groen meer, soms wel in een laantje van 50 meter lengte. Een troosteloze boel en toch ook weer niet zonder bekoring, want op sommige plaatsen hangen nog hele lappen spinsel, prachtig zijdeachtig glanzend in de zon. Hier en daar zijn ook de stammen van de struiken geheel omsponnen en een dikke stomp van een afgezaagde boom is totaal in een zijden kleed gehuld. Wat heeft deze overproductie voor zin? Het moet toch allemaal 'opgebracht' worden en dat kan alleen maar door eten en nog eens eten. Ik verwonder er me ieder jaar weer over.

Als ik op 27 juni 1969 nog eens ga kijken, moeten er nog steeds enkele dodden rupsen verpoppen. Maar ook zie ik honderden rupsen dood aan de draden hangen, vele helemaal ingedroogd. Sommige hangen te zieltogen. Ik veronderstel, dat ze van honger zijn gestorven, doch het kan ook een gevolg zijn van parasitering, die vooral in warme zomers zeer hevig kan zijn.

*) De heer J. P. C. Boot te Haamstede heeft waargenomen, dat de koekoek en de nachtegaal de rupsen wel eens nuttigen. Andere vogels zag hij er nooit bij.

Intussen hebben de meeste rupsen zich nu wel verpopt. Overal vind ik de 'nesten'. Tussen bijeengesponnen grashalmen en andere opgaande planten hangen de poppen bij elkaar. Zon en wind spelen door het rafijn gesponnen gemeenschappelijke nest. De regen komt er niet doorheen en vloeit er langs af; dat is ook de reden dat bespuiting van de spinselnesten met een insectenbestrijdingsmiddel geen zin heeft. Eigenlijk is het, vooral als het licht er op een bepaalde manier doorheen valt, iets heel moois. Het lijken wel allemaal grijze parletjes.

Binnen de pophuidjes voltrekt zich het wonder van de gedaanteverwisseling. Ik zie bijvoorbeeld een Hondstong (*Cynoglossum officinale* L.) volledig ingesponnen. De plant, die nog in volle ontplooiing was, kon in eens niet hoger op, want de spinseldraden houden de top stevig vast. De plant wringt zich in allerlei bochten, de stengel wordt langer en forser en zo ontstaat er een heel krom geval. Brandnetels zijn ook geliefde steunpunten.

Ik heb de indruk, dat het maken van nesten minder verzorgd gebeurt naarmate we later in de tijd komen, want de eerste golf rupsen komt in grote gemeenschappelijke nesten. Later komen ze maar in kleine plukjes tot verpoppen en kruipen dan bij voorkeur onder brandnetelbladen, waarvan ze de randen naar beneden buigen, waardoor ze 'onder dak' zitten. Nog wat later vond ik kleinere kolonies, soms maar een stuk of vijf, zes poppen bijeen op anderhalve meter hoogte in de Kardinaalsmutsstruiken. Dat wekt de indruk, dat deze rupsen en in mindere mate ook die in de brandnetels in tijdnood kwamen. In elk geval is er een opvallend verschil in verzorging der nesten.

De motjes

Op 12 juli 1969 zijn er motjes uit de poppen gekomen, later ook nog op 16 en 20 juli en wellicht ook nog wel daarna. Ze zijn er 's morgens zo maar, zodat ik vermoed dat ze 's nachts uit de pophuid kruipen. De popptoestand duurt dus circa 3 weken, al kan ik dat niet exact zeggen.

Foto D. L. Booy van dia F. Houtgraaf

De kleine witte vlindertjes hebben een paar lange zware vleugels, waarop kleine zwarte stipjes. Ze laten zich rustig bekijken, want ze zijn traag. Ze zitten maar wat en hoe meer je kijkt, des te meer zie je er. Wordt hun rust verstoord, dan fladderen ze even en meestal vallen ze dan een eindje naar beneden. Je kunt ze rustig op je hand zetten, ze blijven stil zitten. Er gebeurt verder bijna nooit iets, doch eens heb ik een paartje zien copuleren op een mooie zonnige dag. Het afzetten van eitjes heb ik nooit waargenomen. Vermoedelijk vinden de meeste activiteiten 's nachts plaats, want ze kunnen wel goed vliegen. Dat bleek me toen er op 23 juli 1969 's avonds ineens tientallen motjes bij ons op het keukenraam te IJmuiden zaten. Hiervoor hebben ze zeker wel 400 à 500 meter moeten vliegen, haast over het flatgebouw waar wij wonen, want de keuken is op het noorden en daar zijn alleen maar huizen, geen Kardinaalsmutsstruiken. Als verklaring hiervan kan worden opgemerkt, dat de vlinders lichtgevoelig zijn, zodat zij 's avonds hierop afkomen.

De motjes blijven nog vele weken rondwarrelen, voor een belangrijk deel terend op het voedsel dat ze als rups tot zich hebben genomen, zoals de wetenschap zegt. Maar ze nemen toch wel voedsel op of in ieder geval vocht. Zo zag ik 18 augustus 1969, op een regenachtige avond, circa 8 stuks op het bloemhoofdje van een Wegdistel. Ze waren druk bezig. Op 10 september 1969 zag ik 's avonds weer ver-

schillende motjes 'puren' op de bloemen van het Jacobskruiskruid. Ik ging kijken doordat ik dacht: 'wat is dat voor een bloemetje?' In de schemering zag ik nl. niet direct wat het was. De stralende lintbloempjes, die ik dacht te zien, waren motjes die prachtig in een kringetje op de bloemhoofdjes van het Kruiskruid zaten. In Natura maart-april 1969 kunt u op bladz. 43 lezen, dat de heer Rothe hetzelfde in de Kennemerduinen waarnam. Intussen dwarrelen de vlindertjes dus al twee maanden rond. Ik zie ze zelfs nog wel in oktober. In een koude, natte zomer sterven ze eerder dan bij mooi, warm weer. Maar maken we de balans op, dan kunnen we zeggen dat de rupsen-periode van 28-30 april tot ongeveer 21 juni duurt, dus circa 8 weken, het popstadium ca. 3 weken en de imago-periode van ongeveer 12 juli tot 15 september of langer, laten we zeggen 9 weken. Het rupsstadium duurt feitelijk veel langer, daar de eitjes al voor de winter uitkomen, doch de rups overwintert zonder voedsel op te nemen.

Na de rupsenplaag herstellen de Kardinaalsmutsstruiken zich wel weer, maar men kan in de nazomer toch wel duidelijk het verschil zien tussen al of niet aangetaste struiken. Er zijn ook struiken, die het loodje leggen. Uit de grond schieten dan echter doorgaans wel weer wortelloten op, zodat er na enkele jaren toch weer flinke struiken staan.

De rupsen laten de bloemen van de Kardinaalsmuts ongemoeid. Zo zie je soms het wonderlijke verschijnsel van een rijkbloeiende struik zonder één enkel blaadje. Ik ben op dit alles nog lang niet uitgekeken! Misschien kijkt de belangstellende lezer mee uit en heeft mijn artikel hiertoe bijgedragen. Ik betuig gaarne mijn dank aan de heer A. v. Frankenhuyzen voor enkele mededelingen, die in mijn verhaal zijn verwerkt.

Adres van de schrijver:

v

G. van der Velde

Oppervlaktewantsen in de omgeving van Delft

Velen zullen ongetwijfeld wel eens kennis gemaakt hebben met de snelle roeiers en lopers op het wateroppervlak van onze sloten. Door hun levenswijze behoren ze tot de meest interessante groepen van wantsen. Voor een beschrijving van de verschillende groepen binnen de oppervlaktewantsen kan verwezen worden naar de uitstekende Wetenschappelijke Mededeling nr. 77, waarmee de hier besproken dieren gedetermineerd kunnen worden.

Bij mijn inventarisaties in de omgeving van Delft heb ik altijd speciaal op deze dieren gelet en zo zijn mij een aantal zaken opgevallen, die ik de lezer niet wil onthouden.

Laten we ter kennismaking met de groep beginnen met een interessant bezoek aan de sloten in Meer en Bos te Den Haag op 10 juli 1966. De begroeiing der sloten is vrijwel nihil en de langs de oever staande bomen beschaduwden deze sloten aanzienlijk. Overal langs de oevers wemelt het van de nymphen van een beekloper. Een nymph, die ik daar had gevangen, kwam een dag later uit en zo trof ik een prachtige volwassen beekloper in mijn bakje aan. Het bleek *Velia caprai* te zijn. Het is opmerkelijk, dat de beekloper hier voor komt, aangezien het water vrijwel stilstaand is. Misschien hebben we wel met een 'relict' van de vroegere Kijkduinse beek, die er vlak bij ligt, te maken. Genoemde beek is echter thans niet veel meer dan een sloot.

Als we beter kijken, blijken de oevers van de sloten van Meer en Bos ook te wemelen van de ranke vijverlopers (*Hydrometra stagnorum*). De volgende dag paarden twee exemplaren in mijn bakje en zetten diezelfde dag nog 7 eieren tegen de wand af (zie fig. 1).